

به نام خدا

نقش اسطوره ها و افسانه ها در ادبیات تعلیمی نوجوان

(با تاکید بر کتاب های ادبیات فارسی دوره متوسطه)

مؤلف :

الهام عرفانی فیروزنیا

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: عرفانی فیروزنیا، الهام، ۱۳۵۸
عنوان و نام پدید آور: نقش اسطوره ها و افسانه ها در ادبیات تعلیمی نوجوان (با تاکید بر کتاب های ادبیات فارسی دوره متوسطه)/مؤلف الهام عرفانی فیروزنیا.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۰۱ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۲۴۸-۰
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: ادبیات تعلیمی نوجوان - نقش اسطوره ها و افسانه ها
رده بندی کنگره: PN۲۱۶۶
رده بندی دیویی: ۸۰۹/۲۲۶
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۹۳۸۷۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: نقش اسطوره ها و افسانه ها در ادبیات تعلیمی نوجوان
(با تاکید بر کتاب های ادبیات فارسی دوره متوسطه)
مؤلف: الهام عرفانی فیروزنیا
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زیر جلد
قیمت: ۱۰۱۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۲۴۸-۰
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۵.....	فصل اول: درک اهمیت اسطوره ها و افسانه ها.....
۵.....	سیر تحول سنت روایی
۷.....	اهمیت اساطیر و افسانه های ایرانی
۸.....	مبانی فرهنگی اساطیر.....
۱۰.....	جهانی بودن کهن الگوهای اساطیری
۱۱.....	تأثیر روانشناختی بر رشد نوجوانان
۱۳.....	مفاهیم آموزشی مضامین اسطوره ای
۱۷.....	تعامل بین اسطوره و واقعیت
۱۷.....	اسطوره ها و افسانه ها: پلی در گذر زمان
۲۰.....	کهن الگوهای اسطوره ای و شکل گیری هویت.....
۲۰.....	قدرت کهن الگوها
۲۱.....	اساطیر ایرانی: مليله ای از کهن الگوها
۲۹.....	فصل دوم: مليله غنی اساطیر ایرانی.....
۲۹.....	خاستگاه ها و تأثیرات اسطوره های ایرانی.....
۳۱.....	سمبولیسم و تمثیل در افسانه های ایرانی
۳۴.....	زمینه تاریخی روایات اساطیری.....
۳۸.....	تنوع شخصیت ها و مضامین.....
۴۱.....	درس های اخلاقی در اساطیر ایرانی
۴۴.....	انتقال فرهنگی قصه های ایرانی
۴۷.....	تأثیر اساطیر ایرانی بر ادبیات جهان
۵۱.....	فصل سوم: ادغام روایات اسطوره ای در ادبیات آموزشی.....
۵۱.....	راهبردهای گنجاندن اسطوره ها در برنامه های درسی
۵۴.....	نمونه هایی از تلفیق اسطوره ها در آموزش و پرورش ایران.....
۵۸.....	قدرت اسطوره شناسی: دروازه ای به تفکر انتقادی.....

۶۰	ادغام اسطوره شناسی در ادبیات آموزشی: راهبردهای عملی
۶۱	مضامین اساطیری در سراسر موضوعات دانشگاهی
۶۳	مزایای یادگیری مبتنی بر اسطوره
۶۴	چالش ها و ملاحظات
۶۵	فعالیت های یادگیری تعاملی با محتوای افسانه ای
۶۸	پرداختن به حساسیت فرهنگی در آموزش اسطوره محور
۷۱	ارزیابی اثربخشی آموزش اسطوره محور
۷۳	چالش ها و ملاحظات
۷۴	ارزیابی اثربخشی
۷۷	فصل چهارم: میراث ادبی فارسی در برنامه درسی دوره راهنمایی ایران
۷۷	مروری تاریخی بر ادبیات فارسی در تعلیم و تربیت
۸۰	راهبردهای طراحی و اجرای برنامه درسی
۸۲	چالش ها و ملاحظات
۸۳	تأثیر سیاست های دولت بر آموزش ادبیات
۸۵	نقش معلمان در ترویج آثار ادبی فارسی
۸۷	چالش های ترویج ادبیات فارسی در مدارس
۸۷	نقش معلمان در غلبه بر چالش ها
۸۹	چالش های آموزش ادبیات فارسی به نوجوانان
۹۰	استراتژی هایی برای غلبه بر چالش ها
۹۱	انتخاب و انطباق متن برای دانش آموزان دوره راهنمایی
۹۵	رهنمودهای آینده در آموزش ادبیات فارسی
۹۶	رهنمودهای آینده برای آموزش ادبیات فارسی
۹۹	منابع و مآخذ

فصل اول

درک اهمیت اسطوره ها و افسانه ها

سیر تحول سنت روایی

فلات ایران، که بین بین النهرین و دره سند مهد می شود، دارای یک سنت روایی به اندازه تاریخ غنی و پر جنب و جوش است. داستان سرایی ایرانی با قدمت چندین هزار ساله به عنوان رسانه ای قدرتمند برای انتقال ارزش های فرهنگی، روایت های تاریخی و جستارهای فلسفی عمل کرده است که همگی در لباس افسانه و افسانه پیچیده شده اند.

ریشه های اولیه: از سنت های شفاهی تا شعر حماسی

درک ما از نخستین روایات ایرانی از شواهد پراکنده باستان شناسی و متون پراکنده ناشی می شود. می دانیم که سنت های شفاهی بستر این سنت داستان نویسی را تشکیل می دهند. این داستان ها که از طریق نسل ها منتقل شده اند، احتمالاً اسطوره های خلقت، اعمال قهرمانانه و توضیحی برای پدیده های طبیعی را در خود جای داده اند. ورود سیستم های نوشتاری، به ویژه خط میخی که از بین النهرین در حدود هزاره سوم پیش از میلاد اقتباس شده بود، نقطه عطفی بود. داستان های حماسی شروع به ثبت کردند و مليله ای غنی از اسطوره ها و افسانه ها حفظ کردند. (احمد)

اوستا و دین زرتشتی

اوستا، متن بنیادی دین زرتشت، یکی از قدیمی ترین ادیان جهان، در حدود هزاره اول پیش از میلاد ظهور کرد. اگرچه اعتقاد بر این است که از نظر منشأ بسیار قدیمی تر

است، بخش‌های باقی‌مانده از اوستا بینش‌های ارزشمندی از اساطیر ایرانی ارائه می‌دهد. این داستان آفرینش، نبرد بین اهورامزدا و خیرخواه و آنگرا ماینو بدخواه، و سوء استفاده‌های شخصیت‌های افسانه‌ای مانند ییما، اولین پادشاه، و تراثاونا، قهرمانی که یک مار هیولا را می‌کشد را روایت می‌کند. (احمد، ۲۰۱۲)

شاهنامه: سنگ بنای ادبیات فارسی

بدون شک، تاج شکوه سنت روایی ایران، شاهنامه (کتاب شاهان) فردوسی (قرن دهم میلادی) است. این منظومه حماسی به یاد ماندنی که در بیش از ۶۰۰۰۰ بیت سروده شده است، تاریخ ایران را از پیدایش جهان تا فتح اسلامی قرن هفتم میلادی روایت می‌کند. فردوسی با تکیه بر روایات شفاهی قبلی، وقایع نگاری‌های تاریخی و منابع اساطیری، حماسه‌ای گیرا از قهرمانان، تبهکاران، عشق، از دست دادن و روحیه ماندگار مردم ایران را با استادی به هم می‌بافد. شاهنامه صرفاً یک اثر تاریخی نیست. این گنجینه‌ای از ارزش‌های فرهنگی است که بر قهرمانی، عدالت و وفاداری تأکید دارد. تأثیر آن بر ادبیات و هویت فارسی بی‌نظیر است. (اسکندری et al., 2017)

داستان: قدرت ماندگار داستان‌سرایی

فراتر از عظمت شعر حماسی، سنت روایی ایرانی از طریق داستان، گونه‌ای از حماسه‌های منثور، شکوفا شد. این داستان‌ها که اغلب کوتاه‌تر و اپیزودیک‌تر از شاهنامه بودند، در میان عوام رایج بود. داستان‌هایی مانند اسکندرنامه (کتاب اسکندر) که زندگی اسکندر مقدونی را با لمسی کاملاً فارسی به تصویر می‌کشد، و حمزه‌نما (کتاب حمزه) که چرخه‌ای از داستان‌هایی درباره یک قهرمان افسانه‌ای اسلامی است، تخیل مخاطبان را در سراسر جامعه به خود جلب کرد. کلاس‌ها. این داستان‌ها مضامین عشق، ماجراجویی و ماوراء طبیعی را مورد بررسی قرار می‌دهند که اغلب شخصیت‌های تاریخی را با عناصر خارق‌العاده در هم می‌آمیزند.

نفوذ اسلامی و ظهور شعر عرفانی

ورود اسلام در قرن هفتم پس از میلاد، عصر جدیدی را در داستان سرایی ایرانی آغاز کرد. در حالی که اصول اسلامی از ترسیم چهره های انسانی جلوگیری می کرد، روایت ها اقتباس شدند و شکوفا شدند. نمادگرایی و آموزه های اخلاقی غنی اسلام در اشعار عرفانی توسط شخصیت های نامداری چون مولانا و حافظ نمود پیدا کرد. این اشعار، آغشته به داستان ها و تمثیل های تمثیلی، مضامین عشق الهی، خودشناسی و وضعیت انسانی را بررسی می کردند. (اکبر، ۲۰۱۳)

فرا تر از کلاسیک ها: روایت مدرن ایرانی

سیر تحول سنت روایی ایرانی تا دوران مدرن ادامه یافت. قرن بیستم شاهد موجی در جنبش های ادبی بود که با پیچیدگی های جامعه ایران درگیر بود. نویسندگان مدرن مانند صادق هدایت و سیمین بهبهانی از اساطیر و فولکلور استفاده کردند و آنها را در چارچوب تغییرات اجتماعی و سیاسی تفسیر کردند. ادبیات معاصر ایران این سنت را ادامه می دهد و از اسطوره و افسانه برای دست و پنجه نرم کردن با واقعیت های دنیای مدرن استفاده می کند.

اهمیت اساطیر و افسانه های ایرانی

ملیله های غنی از اساطیر و افسانه های ایرانی اهمیت بسیار زیادی دارد. آنها دریچه ای به باورهای فرهنگی و مذهبی ایرانیان باستان ارائه می دهند و درک آنها از کیهان، ارزش های اجتماعی و آگاهی تاریخی آنها را روشن می کنند. این روایت ها همچنان در بین مخاطبان معاصر طنین انداز می شوند و درس های جاودانه ای درباره طبیعت انسان، اخلاق و مبارزه بین خیر و شر ارائه می دهند. (الهامی، ۲۰۱۳)

سیر تحول سنت روایی در ایران نشان دهنده تأثیر متقابل بین سنت های شفاهی، اسناد مکتوب و تأثیر فرهنگ های بیگانه است. از عظمت حماسی شاهنامه گرفته تا ابیات عرفانی شاعران صوفی، اسطوره ها و افسانه های ایرانی هزاره ها به عنوان رسانه ای

قدرتمند برای انتقال فرهنگی، کاوش‌های فلسفی و سرگرمی‌های ادبی عمل کرده‌اند. با درگیر شدن با این روایات، نه تنها از تاریخ و فرهنگ ایران، بلکه از تجارب جهانی بشری که در آنها منعکس شده است، به درک عمیق‌تری دست می‌یابیم.

مبانی فرهنگی اساطیر

اسطوره‌ها و افسانه‌ها سنگ بنای فرهنگ بشری هستند، به عنوان روایات اساسی که ارزش‌ها، باورها و ترس‌های جامعه را روشن می‌کند. آنها صرفاً داستان‌های خارق‌العاده‌ای نیستند. آنها دریچه‌هایی به تجربه انسانی هستند که منعکس‌کننده تلاش‌های ما برای درک جهان طبیعی، جایگاه ما در آن، و جوهر هستی هستند. درک مبانی فرهنگی اساطیر برای درک اهمیت آنها در ادبیات آموزشی برای نوجوانان بسیار مهم است. (بوانلو 2019، et al.)

توضیح غیرقابل توضیح: منشأ اسطوره

ذهن انسان به طور طبیعی کنجکاو است و مشتاق توضیح پدیده‌های به ظاهر غیرقابل توضیحی است که ما را احاطه کرده‌اند. در غیاب درک علمی، اسطوره‌ها به عنوان راهی برای توضیح جهان طبیعی ظهور کردند. جوامع اولیه از اسطوره‌ها برای توضیح حرکت اجرام آسمانی، تغییر فصل‌ها و قدرت ویرانگر بلایای طبیعی استفاده می‌کردند. برای مثال، اسطوره یونانی فایتون، گرمای سوزان و خشکسالی را به خدای جوانی بی‌پروا نسبت می‌دهد که کنترل ارابه خورشیدی پدرش را از دست داده بود.

اسطوره‌ها همچنین برای توضیح خاستگاه انسانیت، فرهنگ و نظم اجتماعی خدمت کردند. افسانه خلقت یهودی-مسیحی در کتاب پیدایش جزئیات خلقت الهی جهان و بشریت را نشان می‌دهد، در حالی که داستان خلقت مار رنگین کمان بومی استرالیایی شکل‌گیری زمین و ساکنان آن را توضیح می‌دهد. این روایات در دنیایی که می‌توانست آشفته و غیرقابل پیش‌بینی به نظر برسد، نظم و معنایی ایجاد می‌کند. (پرژک & پرستو،

تعریف ارزش ها و شکل دادن به اخلاق

افسانه ها و افسانه ها صرفاً توضیحی نیستند. آنها همچنین عمیقاً تجویزی هستند. آنها کدهای اخلاقی یک جامعه را رمزگذاری می کنند و رفتارهایی را که فضیلت آمیز تلقی می شوند و رفتارهایی که منحرف تلقی می شوند، ترسیم می کنند. اسطوره ها اغلب قهرمانان و شرورانی را نشان می دهند که این ارزش های متضاد را تجسم می کنند. سفر قهرمان، یک موتیف اساطیری رایج، پیروزی خیر بر شر را به تصویر می کشد و الگویی برای رفتار اخلاقی است.

اسطوره یونان باستان سفر اودیسه به خانه پس از جنگ تروا نمونه این مفهوم است. اودیسه مظهر استقامت، حيله گری و وفاداری است و از طریق پایبندی به این ارزش ها بر چالش ها و وسوسه ها غلبه می کند. چهره متضاد پولیفموس، سیکلوپ هیولایی که اودیسه و خدمه اش را زندانی می کند، نشان دهنده وحشی گری و خشونت بی رویه است. از طریق چنین روایت هایی، جوانان با اهمیت شجاعت، عدالت و دیگر فضایل اجتماعی آشنا می شوند.

درک شرایط انسانی

اسطوره ها و افسانه ها جنبه های اساسی وضعیت انسان را بررسی می کنند. آنها با موضوعات جهانی مانند عشق، از دست دادن، مرگ و میر، و مبارزه بین نظم و هرج و مرج دست و پنجه نرم می کنند. اسطوره ها با روایتی با این مضامین در فضایی امن و تخیلی به افراد اجازه می دهند تا زندگی و تجربیات خود را در نظر بگیرند. به عنوان مثال، اسطوره جعبه پاندورا، خطرات کنجکاوی و پیامدهای اعمال انسان را بررسی می کند.

داستان ایکاروس که با بال های مومی خیلی نزدیک به خورشید پرواز کرد، به عنوان یک داستان هشداردهنده در مورد جاه طلبی و فراتر رفتن از مرزها عمل می کند. این روایت ها چارچوبی را برای نوجوانان فراهم می کند تا از پیچیدگی های رشد عاطفی و روانی خود

عبور کنند، همدلی را تقویت کرده و آن‌ها را تشویق می‌کنند تا پیامدهای بالقوه انتخاب‌های خود را در نظر بگیرند. (جهانتیغ & دهرامی، ۲۰۱۱)

قدرت تشریفات و اجرا

اسطوره‌ها و افسانه‌ها صرفاً داستان‌هایی نبودند که منفعلانه مصرف شوند. آنها بخش جدایی‌ناپذیر آیین‌ها و نمایش‌های فرهنگی بودند. این روایت‌ها اغلب در نمایش‌های نمایشی، مراسم مذهبی و سنت‌های داستان‌سرایی شفاهی اجرا می‌شد. از طریق اجرا، اسطوره‌ها زنده شدند و اهمیت فرهنگی آنها تقویت شد و انتقال آنها از نسلی به نسل دیگر تضمین شد. برای مثال، بازنمایی اسطوره‌های آفرینش، برای تأیید مجدد نظم اجتماعی و پیوند افراد با اجدادشان عمل کرد.

اجرای اسطوره‌ها نیز ابزار قدرتمندی برای انسجام اجتماعی فراهم کرد. با جمع شدن برای به اشتراک گذاشتن این داستان‌ها، افراد احساس تعلق خود را به یک فرهنگ مشترک تقویت کردند. تجربه جمعی از شاهد یا شرکت در یک اجرای اسطوره‌ای حس اجتماع و سنت را پرورش داد.

جهانی بودن کهن‌الگوهای اساطیری

کارل یونگ، روانشناس مشهور، کهن‌الگوها را به عنوان نمادها و نقوش جهانی و تکرارشونده‌ای که در فرهنگ‌ها در اسطوره‌ها، رویاها و ادبیات ظاهر می‌شوند، شناسایی کرد. این کهن‌الگوها بیانگر تجربیات و احساسات بنیادین انسانی مانند قهرمان، فریبکار، شخصیت مادر و سایه هستند. وجود این کهن‌الگوها در اسطوره‌ها به افراد از فرهنگ‌های مختلف اجازه می‌دهد تا با داستان‌ها در سطح عمیق تری ارتباط برقرار کنند و حس انسانیت مشترک را تقویت کنند. (دوانی & محفوظ، ۱۹۷۳)

به عنوان مثال، کهن‌الگوی قهرمان در اسطوره‌های سراسر جهان وجود دارد، از سوء استفاده‌های شجاعانه ادیسه تا کارهای افسانه‌ای بیولف. نوجوانان با شناخت این کهن‌الگو در روایات مختلف می‌توانند به مفهوم قهرمانی و اهمیت آن در زمینه‌های فرهنگی

مختلف پی ببرند. به طور مشابه، کهن الگوی حيله گر، که توسط چهره‌هایی مانند لوکی در اساطیر نورد و کایوت در سنت‌های بومیان آمریکا تجسم یافته است، جنبه‌های شیطانی و مخرب طبیعت انسان را تجسم می‌دهد. درک این کهن الگوها به نوجوانان اجازه می‌دهد تا درک دقیق تری از رفتار انسان ایجاد کنند.

تأثیر روانشناختی بر رشد نوجوانان

بلوغ، دوره ای تقریباً بین ۱۰ تا ۱۹ سالگی، زمان تحول روانی عظیم است. این دوره ای است که با تغییرات جسمی سریع ناشی از بلوغ، همراه با ایجاد حس متمایز از خود، کاوش هویت و ایجاد ارتباطات اجتماعی مشخص شده است. اسطوره ها و افسانه ها با روایات نمادین و مضامین جاودانه خود می‌توانند نقشی تعیین کننده در عبور از این موانع پیچیده روانی داشته باشند.

شکل گیری هویت: نوجوانی دوره ای از خودیابی شدید است. نوجوانان با سؤالات "من کیستم؟" دست و پنجه نرم می‌کنند. و "من به کجا تعلق دارم؟" اسطوره ها و افسانه ها، با شخصیت های کهن الگویی و مضامین جهانی خود، می‌توانند مدل های مرتبطی را برای نوجوانان برای کشف هویت خود ارائه دهند. این روایت‌ها سفرهای خودیابی، درگیری‌های درونی، و پیروزی بر ناملازمات را به نمایش می‌گذارند و چالش‌هایی را که نوجوانان با آن روبرو هستند منعکس می‌کنند. (زهره & حسین)

به عنوان مثال، افسانه ایکاروس، که با بال های قرص گرفته شده خیلی نزدیک به خورشید پرواز می‌کند، به عنوان یک داستان هشدار دهنده در مورد جاه طلبی و خطرات فراتر رفتن از مرزها عمل می‌کند. به طور مشابه، افسانه تلاش شاه آرتور برای جام مقدس را می‌توان به عنوان استعاره ای برای جستجوی هدف و معنای شخصی تفسیر کرد. این روایت‌ها به نوجوانان اجازه می‌دهد تا با مبارزات شخصیت‌ها همذات پنداری کنند، حس تجربه مشترک را تقویت کنند و بینش‌هایی را درباره شکل‌گیری هویت خود ارائه دهند.